

מכתביוס / מכתב

נסיעת רופא לתורנות מחוץ לתחום

לכבוד העורך,

בספר אסיא ז' עמ' 241-249* הובאו שתי תשובות בנוגע לשאלת נסיעת רופא לתורנות מחוץ לתחום בשבת - וחזרתו ממנה.

מתוך תשובה ב' נראה שלמסקנה אם הרופא הוא יחיד בישוב, מותר לו מעיקר הדין לחלל שבת גם באיסורי תורה כדי לחזור לישוב, מפני שנוכחותו שם יש בה משום ספק פקוח נפש - למחלות, תאונות ופיגועים שיכולים להיות ת"ו. (סעיף 1-2 - בדברי הגרש"ז אויערבך זצ"ל וכן סעיף א' בתשובה ב סעיף א' במכתבו של הגר"א נבנצאל שליט"א) אלא שבכלל יש להתיר רק כאשר הנוהג ברכב הוא גוי (ג-2) אבל מ"מ אם אין גוי - גם ליהודי מותר לנהוג (1-2).

אבל לצערי איני מבין מספיק את ההיתר ואודה לך אם תביניני:

אם אנו צריכים להחשיב כספק פיקוח נפש את אי הימצאותו של רופא ביישוב - א"כ איך זה שבזמן שהרופא בתורנות, הישוב לא דואג לרופא כונן? ועוד, אם הרופא אינו נוסע לתורנות בבית החולים, ששם יש בודאי פקו"נ (למשל, במחלקת יולדות, יולדת בתוך ג' ימים וכו'), אלא הרופא רוצה סתם לנסוע ביום חול - לטיול משפחתי, וכי נאמר לו שאינו יכול לעזוב את הישוב אם לא יהיה במקומו רופא כונן?

ועוד, הלא ישנם ישובים רבים וטובים שאין בהם בכלל רופא שמתגורר במקום אלא ישנם ביקורי רופא מספר פעמים בשבוע לשעות מועטות. ולפעמים תורנות אחת ביום ה' והתורנות הבאה ביום א' - כך שלפעמים הישוב נמצא למעלה משלשה ימים בלא רופא. (ואע"פ שאין תלמיד חכם רשאי לדור בעיר שאין בה רופא - סנהדרין יז: - מסתמא מחשיבים את ביקורי הרופא כמספיקים).

ואפשר אולי לומר שבאמת המצב הזה אינו נכון והישוב חוטא בכך שאינו דואג שיהיה רופא במקום 24 שעות ביממה. ונאמר על ראשי הישוב

* מקור: אסיא מב-מג (יא, ב-ג). ניסן תשמ"ז. עמ' 46-51.

כעין האמור: "הנשאל הרי זה מגונה", כלומר, שמי שגורם בעקיפין להתמהמהות ההצלה - מגונה הוא.

אבל, לכאורה, יותר מסתבר לומר שלא כן הדבר, אלא כמו שלמשל בעניני בטחון של הישוב אין אנו מעמידים שומרים רבים מספור אלא מסתפקים בכמה בודדים, וכנראה הטעם הוא שיש רשות לקחת בחשבון סף סיכון מסוים. כך גם בעניני הצלת נפשות, כנראה שעל פי האומדנא של ראשי הישוב, כיון שאפשרות של פיקוח נפש היא נדירה יחסית, וגם ע"פ רוב יש מספיק זמן לנסוע לישוב שכן שיש בו רופא או לבית חולים. וגם, בד"כ יש בכל ישוב אחיות או חובשים שיכולים לתת מענה ראשוני למקרה של סכנת נפשות במקרים רבים - עד לבוא הרופא או עד ההגעה לבית החולים, אם כן, בצירוף כל אלה מחליט הישוב שהוא "יכול לחיות" עם סף סיכון מסוים גם אם הרופא אינו גר בישוב, או שהוא גר, אלא שיצא לתורנות או לטיול.

ולכאורה כך הדבר גם בחיי היום יום. גם נסיעה במכונית כרוכה בסיכון מסוים של תאונות וכו' אלא שאין האדם צריך להתחשב בסף סיכון נמוך כזה וכן במעשים רבים. ואפילו בבית החולים לא מציבים רופא ליד כל מיטה ואע"פ שיתכן מצב רחוק שכמה חולים יקבלו בבת אחת התקף לב ח"ו וכו'. מ"מ אין חוששים לרמת סיכון כזו. ומותר לאדם לאמוד את הסיכון ש"אפשר לחיות איתו". ודבר המסתבר הוא שכל שהוא שגרת החיים הרגילה ביום חול, אין להגדירו כפיקוח נפש בשבת.

על-כן, איני מבין מספיק מדוע הותרה החזרה גם באיסורי תורה, ואודה לך אם תבהיר לי את הדברים (ואולי הדבר קשור למספר אנשי הישוב?).

בתודה וברכה,

שלמה קסירר
מצפה יריחו

תשובת העורך:

על חובת היישוב (בשיתוף פעולה עם הרופא) לדאוג להמצאות רופא מחליף כאשר הרופא הקבוע איננו נמצא במקום, כבר עמד הגרשז"א זצ"ל בסעיף ר', הערה מס' 1 (עמ' 246 בספר אסיא ד').

מכאן גם שאין מחשיבים כמספיקים ביקורי רופא מספר פעמים בשבוע לשעות מעטות, והחובה לדאוג להמצאות רופא תושב, כפי שקבעו חז"ל, במקומה עומדת.

נוסף על האמור יש להדגיש כי כאשר ע"פ ההלכה מצב מסויים מוגדר כיש בו ספק פיקוח נפש, אזי רשלנות של פרנסי היישוב ו/או הרופא אינה משנה כלל את ההגדרה. וכבר היו דברים מעולם.

יתר על כן, רופא הזכאי לחופשה או למנוחה, לא ניתן לחייב אותו לוותר עליה למרות שנוכחותו ביישוב או בבית חולים מקטינה את הסיכון (כל זמן שלא מדובר בסכנה מיידית ודאית, שרק אז המסתלק עובר על "לא תעמוד על דם רעך"). אחרת היו חייבים כל הצוותים בבתי החולים לעבוד בשבת כבחול, שהרי ידוע לכל המצוי ברפואת בתי חולים, שהסיכון בפעולות רחופות בימי החול בבתי חולים קטן יותר מהסיכון לפעולה דומה בשבתות ובחופשות. ואכן גם על פי הדין, אדם רשאי, לעיתים, להכניס עצמו לספק סכנה (כגון לצורכי פרנסה), למרות שעל ספק סכנה כזה מותר לחלל את השבת. (ראה מאמרו של הגר"י זילברשטיין שליט"א, עד כמה חייב אדם לסכן עצמו כדי להציל אחרים, ספר אסיא ד', עמ' 3-9. והדברים לכאורה מפורשים בברייתא, ב"מ קיב, א': "ואליו הוא נושא את נפשו - מפני מה זה עלה בכבש ונתלה באילן ומסר את עצמו למיתה - לא על שכרו"? הרי שחז"ל החשיבו את עלית הפועל בסולם והיתלותו באילן למצב שיש בו סכנה כפי שאכן מוכח מהמציאות, ובכל זאת אין איסור על האומנים לסכן עצמם למען פרנסתם).

ואם כנים הדברים, הרי ברור שנוהג של פרנסי ישוב ותושביו להסתכן במקצת (בין בהיתר בין באיסור), אינו מהווה כל ראייה לשלול דין ספק פיקוח נפש ממצב כזה.

בברכה נאמנה,

מוות מוחי

לכבוד העורך,

מכתב שפורסם (באנגלית) בכתב העת 'Tradition' באכיב של אשתקד יוצר את הרושם כאילו הולכת ומתגבשת כעת תמימות דעים בין פוסקי דורנו שמוות מוחי הוא מוות ממש. לטענת מחברי המכתב, גם שני גדולי הפוסקים הגרש"ז אויערבאך (שליט"א) וזצ"ל, ויבלח"ט הגרא"י וולדינברג שליט"א, שעד עתה פסקו שמוות מוחי אינו מוות ממש, חזרו מקביעתם הקודמת.

המכתב מצטט את המסקנות של ד"ר שטיינברג ממאמרו שטרם פורסם [בינתיים פורסם באסיא, אלול תשנ"ד²] על דעתו של הגרש"ז אויערבאך [שליט"א] וזצ"ל, אך המחברים מתעלמים לגמרי מהפיסקה הראשונה של המסקנות³, והיא:

"1. מות המוח כפי שנקבע ע"י הרופאים כיום, אינו מספיק לקביעת מות האדם ודינו כספק מת ספק גוסס. לכן אסור לקרב מיתתו של אדם כזה בכל דרך, ואסור להוציא ממנו איברים להשתלה כל עוד לבו פועם, מחשש קירוב מיתתו של גוסס. ודבר זה אסור אפילו לצורך הצלת חולה בפנינו שבוודאי ימות. לפיכך בארץ ישראל שאינם זהירים בכל הפרטים האמורים, והרי יודעים שחייבים להתנהג על פי ההלכה - אסור להיות מועמד לקבל תרומת איברים".

כל הפיסקה הזו הושמטה במכתב הנ"ל ובמקומה מופיעה - לאחר משפט הקדמה - הפיסקה השניה כאילו היא הפיסקה הראשונה:

"היו חילופי מכתבים ושיחות אישיות רבים ביני לבין הרב ש"ז אויערבאך בין השנים 1991-1993 שהביאו למאמר כדלקמן מהרב אויערבאך, שעומד לצאת לאור באסיא הבא:

1. במצבים הבאים יהיה מותר להוציא איברים להשתלה מאדם שהרופאים קבעו שמת מוחי וכו'."

1. Letter to the Editor. Tendler MD & Rosner F, Tradition 28:3, 1994. -- העורך.
2. אסיא נג-נד, עמ' 5-16. -- העורך.
3. עמ' 15, שם. -- העורך.

עקב הפרסום הנ"ל כתבתי (ר.צ.ש.) להגרש"ז אויערבאך [שליט"א] זצ"ל בשאלה אם אמנם נכון הדבר שחזר בו מקביעתו הידועה שמות מוחי אינו מות ממש. תשובתו לא איחרה לבוא:

הרב שלמה זלמן אויערבאך

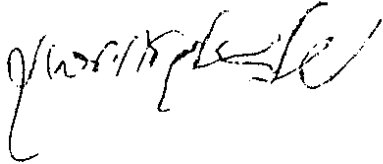
מניח"ק ירושלים חובבי"א

ב"ח, יום
ה' פסח תשנ"ו

לכבוד ד"ר שולמן הנכבד הי"ו,

אות מכתבו קבלתי והנני להודיעך שלא שיניתי את דעתי ממה שכתבתי לך (פונסט באסיא אלול תשנ"ד עמ' 22-23), ועדיין אני חושב שמי שמת מות מוחי, לפי דין תורה"ק עדיין דינו כספק גוסס אשר המזיז גוסס דינו כשופך דמים, וכל שכן שאין להוציא ממנו שום אבר, וכפי שכתבתי לפרופ' אברהם הי"ו (פונסט באסיא שם עמ' 26-28) וכמבואר במאמרו של ד"ר שטיינברג הי"ו (אסיא שם עמ' 10-16).

ביקרא דאורייתא ובכבוד רב, אלקנה

ממשיכים מחברי המכתב הנ"ל כ- Tradition ומשערים שגם הגרא"י וולדינברג שליט"א חזר בו כיון שפסק שמותר לבצע ניתוח קיסרי באשה שמתה מות מוחי.⁴ כתבתי (ר.צ.ש.) גם להגאון שליט"א והוא ענה כדלקמן:

לכבוד הרופא הנכבד ד"ר רפאל צבי שולמן נ"י

שלום רב,

מכתבו קבלתי היום ואני ממחר להשיבו כדלקמן.

נדהמתי לקרוא במכתבו האמירה כאילו חזרתי מפסיקתי לאיסור השתלת לב או שאר אברים לצורך חולה מסוכן שלב התורם פועם ומוחו כולל גזע המוח אינו מתפקד כלל הנקרא "מיתת המוח". ואני מצהיר בזה בגלוי כי כדעתי אז כן דעתי עתה לאסור דבר זה ע"פ ההלכה ובתקיפות גדולה. וזה לא מכבר חזרתי לכתוב על כך והדפסתי שוב חות דעתי לאיסורא בספרי שו"ת ציץ אליעזר חלק תשע עשרה סימן נ"ג ובמפתחות ומילואים שבסוף הספר. ולחיזוק הפסק הדפסתי גם חות דעתם לאיסורא של ידידי הגאונים הגרש"ז אויערבאך והגרי"ש אלישיב שליט"א, ותמה אני איפוא איך החי יכול להכחיש את החי.

4. ראה: הרב יגאל שפרן, הצלת עובר המצוי בגופה של נפטרת - היבטים הלכתיים, אסיא מט-ג (יג-א,ב) עמ' 95-118, ובדין המפורט בדברי הרב וולדינברג בעמ' 104-107 שם. -- העורך.

לזאת אני מצהיר גלויות כי הפרסום שנכתב בירחון תרדישן השנה בקשר לחות דעתי בנושא הנ"ל אין לו כל אחיזה.

באעה"ח

אליעזר יהודה וולדינברג

וכדאי שנדע כמה צער גרם המכתב הנ"ל ב- Tradition להגרש"ז אויערבאך [שליט"א] זצ"ל. וכך מעיד הגריי"י נויבירט שליט"א (המעין כרך לה, ניסן תשנ"ה עמ' 3):

"בשנים האחרונות הייתי עד למחלוקת גדולה בענין מות מוחי, עם כל הכרוך לזה. הגרש"ז אויערבאך זצלה"ה נתן פסקו, והיה מי שהוא בחו"ל שחלק עליו, כאילו בשם בעל האגרות משה. הרב אויערבאך זצלה"ה לא היסס ודחה את דברי החולק ויש ללמוד את דברי האגרות משה בתשובות לנכון... והנה החולק פירסם ברבים כאילו הרב אויערבאך זצלה"ה חזר בו, וגם כתב על זה מכתב בעיתון בארה"ב. הרב אויערבאך זצלה"ה שלל את דבריו, הוא לא חזר בו. אבל החולק נשאר בשלו ושוב הודיע ברבים שהרב חזר בו. והנה הרב אויערבאך זצלה"ה כתב מכתב, אחרי הודעותיו הראשונות, שאין הוא חוזר בו, תאריך המכתב מלפני ארבעה חודשים [המכתב אלי הנ"ל - ר.צ.ש.]. הרבה כאב ועגמת-נפש גרם זה למרן זצלה"ה, הרי יש לדעת את האמת, ולא שמישהו יהפוך את ההלכה, מאמת לשקר. וכאן יש להוסיף שאין זו דעת יחיד של מרן זצלה"ה, אלא כל גדולי ישראל שיבלח"ט שליט"א היו בדעה אחת, כמו הגריי"ש אלישיב, הגר"ע יוסף והגרא"י וולדינברג".

עכ"ל.

בכבוד רב,

ד"ר רפאל צבי שולמן פרופ' יעקב פליישמן

הערת העורך:

בשיחה יזומה על ידו, אמר לי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בשנת חייו האחרונה, כי את דעתו המוסמכת בנושא קביעת מוות יש לראות במאמרו המקיף של ד"ר שטיינברג, אסיא נג-נד, עמ' 5-16. ומשום כך אף ביקש ממני לפרסם את המאמר בהקדם.

לגבי דעתו של הגרמ"פ זצ"ל - ראה אסיא נג-נד עמ' 29-31. תגובתו של הרב שבתי רפפורט להסבר דעתו של הגרמ"פ שלא כדעת הגרש"ז. פורסמה שם לאחר קבלת הסכמתו של הגרש"ז זצ"ל.

על שתיית נשים מניקות ביום הכיפורים

לכבוד העורך,

בחוברת "אסיא" (נג-נד, כרך יד א-ב, אלול תשנ"ד) ישנן ארבע (!) התייחסויות לענין היתר מניקות לשתות ביום הכיפורים. מאמר שלם מוקדש לנושא מאת התזונאית הגב' אורלי שפי ("צום יום הכיפורים והשפעתו על נשים מניקות", שם עמ' 126-142), ומסקנתה היא שבדרך כלל לא יוצר הצום בעיות ממשיות; אמנם בעקבות הצום ישנה ירידה מסויימת בכמות החלב ובאיכותו (בעיקר לקראת היום שלאחרי הצום) - אך זוהי ירידה קטנה, זמנית והפיכה, "ועל-ידי הנקה מוגברת ביום זה נמנעת פגיעה בהמשך ההנקה, כמות החלב חוזרת לתיקנה, והתינוק אינו נפגע בעקבות הצום". גם הח"מ וחב' (שם עמ' 122 והע' 27, ובמקורות שצויינו שם - בעיקר בערך "הנקה" באנציקלופדיה רפואית - הלכתית של ד"ר א' שטיינברג) העירו שתחליפים לחלב-אם הקיימים היום עשויים לשנות את ההתייחסות ההלכתית לחשיבות ההנקה בנושאים הלכתיים שונים, ושיתכן שיש מקום לבחינה מחודשת של הנטייה, הקיימת אצל פוסקים מסויימים, להקל בהלכות מחשש שמא באופן מסויים ייפגע התינוק או תיפגע ההנקה.

לפני כן באותה חוברת (שם עמ' 85) מצטט פרופ' אברהם נר"ו את הגר"י נויבירט שליט"א (מתוך שמירת שבת כהלכתה ח"א פרק לט סע' יז), תלמיד מובהק של הגאון רש"ז אויערבאך (שליט"א) זצ"ל, הפוסק שמינקת שתינוקה רגיל לשתות רק מחלב אמו וכל הזנתו תלויה בהנקה, ואם היא לא תשתה לא תהיה לה כמות חלב מספקת טובה, ש"טוב תעשה המינקת אם תשתה מבעוד-יום כמות גדולה של נוזלים, כך שיספיק לה להזנת התינוק ביום הכיפורים".

לעומתם - הגר"א נבנצל שליט"א במכתב למערכת (שם עמ' 208) אמנם חוזר בו מהיתרו הכללי המפורסם שכל מינקת מותר לה לשתות ביום הכיפורים לשיעורין, ומגביל את ההיתר לאשה מינקת לשתות ביו"כ למקרים שבהם "איך המינקת בטוחה שלא יחסר המזג", וגם כשהיא בטוחה שלא יחסר חלב - אם היא "רואה שמתחסר החלב - תשתה"; הוא עצמו מעיר שם שגם כך מדובר כנראה בהיתר לרוב המיניקות, ז"א שמהיתר לכל המיניקות נותר היתר לרובן. הגרא"נ מציין שאת הפסק הזה הוא קיבל מרבו הגרש"ז אויערבך (שליט"א) זצ"ל. ידוע גם על פוסקים נוספים שנוטים לגישה זו.

היות ומדובר בפסק-הלכה בעל משמעות גדולה ביותר, מבחינת חומרתו (אכילה ביום-הכיפורים מכאן - ופיקוח נפש מכאן) ומבחינת תדירותו (כל שנה, לרוב הנשים המיניקות) - דומני שכדאי לפנות למספר

רופאי נשים ורופאי ילדים מומחים, כדי לקבל מהם חוות דעת רפואית מוסמכת, מסכמת ומוסכמת על המשמעות הרפואית של הצום לאם ולתינוק, חוות-דעת שתונח לפני גדולי ישראל על-מנת שיביעו את דעתם ויפסקו את פסקם בענין זה; כך אולי סוף סוף תסתיים שמעתתא דא במשנה ברורה והלכה ברורה במקום אחד, בעה"ת.

הרב יואל קטן

*****

עצם הלוז

לכבוד העורך:

הנני מודה לטבע ואני מלמדת את נושא השלד. ברצוני לשאול אתכם שאלה שלא יכולתי למצוא לה תשובה בספרים. במדרש בראשית רבה (כ"ח סימן ג') ישנו מדרש בנושא תחיית המתים - מלוז של שדרה.

"...אדריאנוס שחיק עצמות שאל את ר' יהושע בן חנניא, אמר לו: מהיכן הקדוש ברוך הוא מציץ את האדם לעתיד לבוא? אמר לו: מלוז של שדרה. אמר לו: מנין אתה יודע? אמר לה: איתיתה לידי ואנא מודע לך - טחננו ברחים ולא נטחן, שרפו באש ולא נשרף, נתנו במים ולא נמחה, נתנו על הסדן והתחיל מכה עליו בפטיש, נחלק הסדן ונבקע הפטיש ולא חסר כלום."

אשמח אם תוכלו לכוון אותי במציאת התשובה.

שאלתי: איזו היא החוליה בגוף האדם אליה חז"ל מתכוונים במילים "לוז של שדרה".

בברכה

רותי הראל

הערת העורך :

השאלה הועברה אל פרופ' שמואל קוטק ואל פרופ' אברהם שטיינברג, ותשובותיהם מובאות כאן לתועלת המעיינים.

אולם כדאי לציין גם לדבריו של הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, שנאמרו אמנם בנושא אחר, כי ישנם מקומות בהם דברי חז"ל "אינם כ"כ כפשוטם". (הובא: לב אברהם, חלק ב', עמ' י"ז בהערת הגרש"ז א לפרק ג' סעיף ב').

תשובת פרופ' קוטק :

רוב החוקרים חושבים שמדובר על עצם הזנב הנקרא בלועזית קוקסיס (Coccyx) - בקצה התחתון של עמוד השדרה.

מעטים חושבים שמדובר על חוליית הצוואר הבולטת Cervical Vertebra 7 אך אין הוכחות ברורות מחז"ל שמאמתות גירסאות אלו.

כדאי אולי לציין כי בגמרא מסופר על העיר לוז [העיר המוזכרת בספר שופטים - לא לוז = בית אל המוזכרת בספר בראשית] שתושביה לא היו מתים מעולם כל עוד שהו בעירם, ואם אנשים רצו למות הם היו צריכים לצאת מהעיר ורק אז מלאך המות היה שולט בהם. יש כאן הקבלה של שני מקורות בנושא אלמוות (Immortality) בהם מוזכרת המילה לוז, אם כי שני המקורות הללו לא עוסקים בנושא זהה אלא דומה אסוציאטיבית.

תשובת פרופ' שטיינברג :

עצם הלוז מוזכר במספר מדרשים ונהוג לזהות אותה עם עצם העוקץ קוקסיס (Coccyx). אבל האיזכורים לא מתאימים לזיהוי הזה, ולכן מבחינה מדעית לא ידועה הכוונה המדוייקת.

אסיא

מאמרים, תמציות וסקירות בענייני הלכה ורפואה

מינוי על "אסיא" הינו שי נאה לידיד, לרופא ולאיש ההלכה.

אם רצונך להעניק שי מקורי - "אסיא" הינו בחירה מעולה!

כרך י"ד (חוברות נ"ג-נ"ו) - 45 שקלים בלבד!